

Öğretmen Adaylarının Eleştirel Medya Okuryazarlığı Becerisinin Geliştirilmesine Yönelik Bir Karma Yöntem Çalışması

A Mixed Method Study on Pre-service Teachers' Developed Critical Media Literacy Skills

Ersin GÜLAY¹

Nazlı AYDIN²

Şifanur ÇELİK³

Makale Türü / Article Type: Araştırma makalesi / Research manuscript

Başvuru Tarihi / Application Date: 29.05.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 19.06.2023

Atf İçin / To Cite This Article: Gülay, E., Aydın, N. ve Çelik, Ş. (2023). Öğretmen adaylarının eleştirel medya okuryazarlığı becerisinin geliştirilmesine yönelik bir karma yöntem çalışması. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (REFAD)*, 3(1), 67-86.

ÖZ: Uzaktan eğitim ve salgın sürecinde eleştirel medya okuryazarlığının önemi çok artmıştır. Bunun öncesinde ise eleştirel düşünme, 21. yüzyıl becerilerinden biri olarak kabul ve ilan edilmişti. Öğrencinin eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesi de bir öğretmen öz yeterliliğidir. İlköğretim ve ortaöğretim düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde medya mesajlarıyla ve manipüle edici içeriklerle sık karşılaşması öğretmenlerin işini zorlaştırmış gibi görünse de aslında öğretmenin kılavuzluk vazifesinin en önemli pekiştiricisi hâline gelmiştir. Bu kavramsal çerçeve dâhilinde bu çalışmayla eleştirel medya okuryazarlığı farkındalığının artırılması eğitimlerinin öğretmen adaylarının eleştirel düşünme ve medya okuryazarlığı becerilerinin gelişmesine katkısını incelemek amaçlanmıştır.

Bu çalışmada karma yöntem desenlerinden iç içe desen kullanılmıştır. İlk aşamada ön test-son test tek gruplu yarı deneysel model kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının eleştirel medya okuryazarlığı becerileri hakkında betimleyici ve geliştirici yaklaşımın benimsendiği bu çalışmada; betimlemede, takip etmede ve sonrasında gerçekleştirilen atölye çalışmalarının sonuçlarının manidar olup olmadığının değerlendirilmesinde nitel verilerden de faydalanılmıştır. Çalışma kolay ulaşılabilirlik esasında bir devlet üniversitesinde öğrenim gören 64 gönüllü öğretmen adayıyla yürütülmüştür. Nicel verilerin analizinde betimleyici analizler ve tek örneklem t-testi; nitel verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Çalışmada katılımcıların Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği'nden eğitimler öncesi ve sonrası aldıkları ortalama puanlar arasında manidar bir farklılık oluşmamıştır. Bununla birlikte katılımcıların eleştirel medya okuryazarlığı becerisi kazandıklarına dair nitel bulgulara ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: Eleştirel dinleme/izleme, medya okuryazarlığı, eleştirel medya okuryazarlığı.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ersin.gulay@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6476-1624 (Başlıca yazar)

² Lisans Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, nazli_aydin19@erdogan.edu.tr

³ Lisans Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, sifanur_celik19@erdogan.edu.tr

ABSTRACT: The importance of critical media literacy has increased a lot during the distance education and epidemic process. Before that, critical thinking was accepted and declared as one of the 21st century skills. Developing students' critical thinking skills is also a teacher's self-efficacy. Although it may seem that the students who study at primary and secondary education level frequently encounter media messages and manipulative content in the distance education process, it seems to have made the job of teachers more difficult, but in fact, it has become the most important reinforcer of the teacher's guidance duty. Within this conceptual framework, this study aimed to increase pre-service teachers' awareness of critical media literacy, and to develop critical thinking and media literacy skills. Within this conceptual framework, this study aimed to examine the contribution of critical media literacy awareness training to the development of pre-service teachers' critical thinking and media literacy skills.

In this study, nested design, one of the mixed method designs, was used. In the first stage, the pretest-posttest single-group quasi-experimental model was used. In this study, in which a descriptive and developing approach was adopted about the critical media literacy skills of teacher candidates; Qualitative data were also used in describing, following up and evaluating whether the results of the workshops carried out afterward were meaningful or not. The study was conducted with 64 volunteer teacher candidates studying at a state university on the basis of easy accessibility. Descriptive analyzes and single sample t-test in the analysis of quantitative data; Content analysis was used in the analysis of qualitative data. In the study, there was no significant difference between the average scores of the participants from the Critical Thinking Disposition Scale before and after the training. In addition, qualitative findings have been reached that the participants have gained critical media literacy skills.

Keywords: critical listening/watching, media literacy, critical media literacy.

1. GİRİŞ

İnsanların iletişim kurma ve bilgi edinme yolları arasında tarihten günümüze en fazla kullanılan beceri dinleme olmuştur. Dinleme becerisinin önemi her çağda yüksek olmuştur. Bununla birlikte dinleme araçları devirler değiştikçe kullanım sıklığı ve önemi bakımından farklılık göstermiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dinleme karşılıklı iletişimin bazı boyutlarından ayrılmıştır. Yaklaşık olarak son yirmi yıldır ise iletişim yakın çevreyi aşarak sanal çevrede etkileşimli yönüyle etkin ve katılımlı boyutunu tekrar elde etmiştir. Ne var ki televizyon ve internet araçlarıyla oluşturulan sesli/görüntülü medya metinleri çocuk ve gençlerin dinleyici/izleyici olarak bilgi edinme, eğlenme, öğrenme amacıyla kullanım yönüyle önemini devam ettirmektedir.

Televizyonu da kuşatıcı yönüyle internet teknolojisi insanlara çok farklı dünyaların kapılarını açmıştır. Günümüz, dijital çağda haberlerin hızla yayılması, gündüz meydana gelen haberin akşamleyin televizyonda aktarılana kadar eskimesi gibi nedenlerle Türkiye’de haber aktarımı bakımından televizyonun yerini YouTube, Instagram, Twitter gibi sosyal medya platformlarının alması kaçınılmaz olmuştur. Bunu sağlayan internet zaman ve mekân algılarımızı yerle bir eden, dünyanın öbür ucundaki biriyle saniyeden daha kısa süreyle iletişim kurmamızı sağlayan anahtar olmuştur. İnternet, iletişimi kolaylaştırdığı gibi hayatın diğer alanlarına da dokunmuştur. İletişim, sağlık, eğitim, ekonomi, politika vb. alanlarda da internetin mahiyeti göz ardı edilemez. Salgın günlerinde herkesin haşır neşir olduğu, gözünü onunla açıp kapadığı uzaktan eğitim sürecinde de internet teknolojisinin hayatımızın bir parçası olduğu görülebilir. Sosyal medya araçlarının televizyonlaşması; sosyal medyanın hayatımıza getirdiği ve önemli bir ölçüt olarak kabul edilen takipçi (abone) sayısı, beğeni sayısı ve tanınırlık elde etme gibi amaçlarla kaynağı kontrol edilmeden haberin paylaşılması; ani karşılaşılan ve ne olduğu tespit edilemeyen durum karşısında birbiriyle çelişen videoların artması eleştirel dinleme ve medya okuryazarlığının önemini daha da arttırmıştır.

Basılı kitaplar yerini e-kiaplara, sınıf ortamı yerini bilgisayarlara bırakmakta; akıllı telefonlar, tabletler sanal sınıflara dönüşmektedir. Kara tahtaların yerini alan akıllı tahtalar bile bu dönemde işlevsiz kalmış, öğretmenler materyallere erişme, üretme ve kullanmada dijital ortamlardan faydalanmıştır. Böyle bir dönemde bilgiye erişme ve bilgiyi kullanmada öğrenciler daha fazla yalnızlaşmışlardır. Kendi öğrenmelerinin sorumlulukları her türlü zararlı içeriğin bulunduğu çoklu medyada öğrencilerin eleştirel yaklaşım ve öz denetim becerilerinin önemini katbekat arttırmıştır. Herhangi bir zarar görmeden bu araçlardan faydalanmak için erişilen bilgilere eleştirel yaklaşabilmek gerekmektedir. Bu bağlamda medya okuryazarlığında korumacı anlayıştan ziyade eleştirel medya okuryazarlığı eğitimi vermek gerekmektedir. Eleştirel medya okuryazarlığının temelini ses/görüntülü medya açısından eleştirel dinleme/izleme oluşturmaktadır.

Brownell’a (2016, s. 9) göre “Kişisel ilişkilerin yanı sıra profesyonel gelişim için de dinleme becerisi kritik bir öneme sahiptir.” Çarkıt (2019) da çağımızda eğitimden sağlığa halkla ilişkilerden basın yayına kadar birçok meslek grubunun icrasında dinlemenin önemli bir yer tuttuğunu ifade etmektedir. Dinlemenin önemini yanında Mackay de dinleme sürecinde etkili olan uyarıcılardan bahsetmiştir. Mackay (1997) “Dinleme sürecinde dinleyici sadece işitilenlere kulak kesilmez aynı zamanda konuşmacının beden dili, konuşma hızı, ses tonu, sözcük seçimi gibi birçok uyarıcıya karşı duyarlı olmalıdır.” Ayrıca dinlemenin bilişsel bir süreç olması, üst bilişsel becerilerle kullanılmasını kolaylaştırır. Dinleme, eleştirel olduğunda üst bilişsel beceriler arasında sayılabilir.

1.1. Medya Okuryazarlığı

Medya okuryazarlığı üst düzey zihinsel becerilerle ilişkilendirilebilir. Medya okuryazarlığı; bireyin doğru kaynağa ulaşabilmesi, kaynaktan yer alan kurguyu ve mesajı anlaması, anladıklarını analiz edip yorumlayabilmesi ve nihayetinde üretebilmesidir. RTÜK’e (2016) göre ise medya okuryazarlığı; çeşitli türden (görsel, işitsel, basılı vb.) medya mesajlarına erişebilme, erişilen medyaları eleştirel bakış açısıyla çözümlenip değerlendirilme ve kendi medya iletilerini üretebilme becerisidir. Bundan hareketle medya okuryazarlığının dört temel boyutu olduğu söylenebilir: erişim, analiz, değerlendirme ve oluşum. Bu boyutlar tek tek incelendiğinde erişim boyutu, ilgili kaynaklara ulaşabilmeyi; analiz

boyutu, medya iletilerini incelemeyi; değerlendirme boyutu, kişisel, deneyimlerden yola çıkarak ileti hakkında yargıda bulunmayı ve oluşum boyutu ise medya ileti ile yeni iletiler ve mesajlar oluşturmayı kapsamaktadır (Arslan, 2019; Atmaca, 2016, s. 445; Yıldırım ve Kardaş, 2018).

Medya Okuryazarlığı Merkezi; medyanın fikir, bilgi ve haberi bir başkasının bakış açısıyla görmek amacıyla 2004'te Avrupa Birliği ülkeleri tarafından kurulmuştur. Bu merkez duygusal etki oluşturmak için özel tekniklerin kullanıldığını anlamak; bu tekniklerin amaçladıkları ve doğurdukları sonuçları fark etmek; medyanın bazı kişilerin çıkarları için kullanıldığını bilmek; alternatif bilgi ve eğlence kaynaklarını araştırmak; medyayı başkalarının değil kendi yararı için kullanmak; medyada edilgen değil aktif olmak; dijital okuryazarlık becerilerine sahip olmak gibi beceriler kazanan gençlerin yetiştirilmesini amaçlamıştır (Kardaş, 2017, s. 38).

Ülkemizdeki ortaokullarda 7 veya 8. sınıflarda seçmeli ders olarak okutulan Medya Okuryazarlığı dersinin Öğretim Programı'nda yaşam becerileri ve medya okuryazarlığı becerilerini kazandırmanın amaçlandığı ifade edilmiştir. Bu beceriler şu şekilde sıralanmıştır:

Yaşam becerileri; karar verme, problem çözme, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, bilgi okuryazarlığı, empati, kriz yönetimi, uzlaşma, arabuluculuk, iletişim, araştırma, zaman yönetimi, özel hayat yönetimi, girişimcilik, teknoloji okuryazarlığı iken medya okuryazarlığı becerileri; farkındalık, erişim, sorgulama, çevrim içi güvenlik (bireysel ve kamusal), çözümlenme (analiz), değerlendirme, üretim, paylaşım (bireysel ve profesyonel medya planlaması), etkililik (aktivizm).

Yine aynı Program'da medya okuryazarlığı ilkeleri belirtilmiş ve şu şekilde sıralanmıştır:

1. Medya gerçeklik inşası sunar ve bu yüzden tüm medya iletileri kurgulanmıştır.
2. Her medyanın farklı özellikleri, güçlü ve zayıf yanları ve kendine özgü bir dili vardır.
3. Aynı medya ileti farklı kullanıcılar tarafından farklı şekillerde anlaşılabilir.
4. Medya ticari kazanç amaçlayan bir toplumdur.
5. Medya iletilerine değerler ve bakış açıları yerleştirilmiştir.
6. Her yeni medya yeni diller, yeni görsel-ışitsel dil bilgileri ve dilin kullanımında yeni yollar önerir (MEB, 2018).

Dijitalleşen dünyada hayati öneme sahip olan Medya Okuryazarlığı dersi, üniversitelerin basın yayın yükseköğretim kurumlarından/ iletişim fakültelerinden mezun olan ve sınıf öğretmeni olarak görev yapanlar; gazetecilik alanı, halkla ilişkiler alanı, organizasyon hizmetleri alanı, radyo televizyon alanı öğretmenleri; sosyal bilgiler, Türkçe ve bilişim teknolojileri öğretmenleri tarafından okutulmaktadır (TTKB, 2014). Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı Özel Amaçları (2018) temel alındığında öğrencilerden yazılı, görsel ve işitsel medya metinlerine ek olarak sosyal ağlar, yeni medya ve video oyunları gibi diğer dijital ortamlara ait iletilere erişip, bunları kavrayarak eleştirel bakış açısı ile analiz yapmaları, değerlendirmeler yapmaları ve kendi iletilerini üretmeleri beklenmektedir. Arslan (2019, s. 115), ise medya okuryazarlığının amacının medya mesajlarının doğru anlaşılabilmesini sağlamak, medya bilinci oluşturmak, medya kültürünün çözümlenmesini sağlayacak eleştirel bakış açısı kazandırmak olduğunu söylemektedir. Medya okuryazarlığı temel ve üst düzey zihin ve dil becerilerinin yanında duyuşsal becerileri de aktif kullanmayı gerekli kılmaktadır. Bundan hareketle medya okuryazarlığının bilgiye ulaşma, ön bilgilerle karşılaştırma ve ilişki kurma, tahlil ve muhakemeyi içerdiği söylenebilir. Ayrıca öğrencinin bir değer kavramsallaştırılması ve çoklu medya kaynaklarındaki mesajları anlayarak değerlendirdikten sonra kendine mal edebilmesini sağlamak da bu dersin hedeflerinden olmalıdır.

Medya Okuryazarlığı dersi geliştirilen korumacı eğitim anlayışı ile ele alındığında çocukların medyanın zararlı etkilerinden korunmasının amaçlandığı görülebilir. Bu anlayışa göre çocuğun medya mesajlarından zarar görmesini önlemek için onun yaşına ve düzeyine göre medya içeriği seçimi yetişkinlere ait olmalıdır (Bilici, 2017, s.46). Medyanın çok hızlı ve karmaşık biçimde dönüştüğü zamanımızda bunun gerçekleşmesi artık mümkün görünmemektedir. Gençler ve çocuklar medya

metinleriyle sadece ev ortamında ortak kullanım alanında televizyon üzerinden değil elinde taşıdığı kendisine ait akıllı telefonları aracılığıyla da muhatap olmaktadır.

Medya okuryazarlığı konusunda yazılmış lisansüstü tezleri inceleyen Maden ve Banaz (2017, s. 601) farklı ülkelerde medya üretme öğretme yaklaşımı dikkate alınmışken Türkiye’de korumacı medya okuryazarlığı öğretiminin benimsendiğini tespit etmişlerdir. Ayrıca medyanın öğrencilerin ahlaki gelişim ve sosyal beceri düzeyleri üzerinde etkili olduğu, öğretmenlerin Medya Okuryazarlığı dersine yönelik hizmet içi eğitime ihtiyaç duyduğu tespitlerini dile getirmişlerdir.

Medya okuryazarlığı bağlamında geliştirilen bir diğer yaklaşım “güçlendirmeci yaklaşım”dır. Bilici (2019, s. 29), güçlendirme sürecinin temel unsurlarını; ilgi (ebeveyn ilgisi), bilgi (önce ebeveynin sonra çocuğun bilgilendirilmesi), sorumluluk bilinci (çocukta kendisine ve çevresine karşı) ve tanıma (çocuğun riskleri ve kazanımları tanıyıp ayırt edebilme becerisinin geliştirilmesi) olarak ele almaktadır. Medya Okuryazarlığı dersini verecek gruplardan Türkçe öğretmenlerini ele alan Kardaş (2017) medya okuryazarlığı dersi vermekte olan Türkçe öğretmenlerinin medya okuryazarlığı yeterliklerini belirlemeyi amaçladığı çalışmasında Türkçe öğretmenlerinin eğitim kurumlarında öğrencilere medya okuryazarlığı eğitimi verebilmek için yeterli düzeyde bilgiye sahip olmadıklarını gösteren sonuçlara ulaşmıştır. Bundan dolayı medya okuryazarlığına yönelik hizmet içi çalışmaların artırılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Türkçe öğretmenlerini medya okuryazarlığı konusunda yeterli düzeyde bilgi ve donanıma sahip şekilde yetiştirebilmek için lisans programındaki derslerin ve içeriklerinin gözden geçirilmesinin gerekliliğini ifade etmiştir.

Türkçe Öğretmenliği lisans programında seçmeli ders olarak verilen Medya Okuryazarlığı dersinin içeriği: “Medya ve medya okuryazarlığı kavram alanı, bilgi toplumu ve medya okuryazarlığı; medya araçları, (televizyon, gazete, dergi, internet, sosyal medya vb.); eleştirel okuma, eleştirel dinleme ve izleme; mesajların değerlendirilmesi ve çözümlenmesi, TV reklamları, gazete haberleri, TV programları, web içerikleri vb. medya ürünlerinin incelenmesi” (YÖK, 2018) olarak belirlenmiştir. Yukarıda verilen bilgilerden hareketle Medya Okuryazarlığı dersinde “eleştirel okuma” ile “eleştirel dinleme ve izleme”ye yer verilmiştir. Bir lisans programı olması sebebiyle üniversite düzeyinde bu dersin niteliğinin esas belirleyicisi dersi okutan öğretim elemanının yetkinliğidir. Bununla beraber ilköğretim düzeyindeki öğretmenlerin de bilinç ve becerileri büyük önem taşımaktadır. Elitok-Kesici ve Kızılkaya (2016) medya okuryazarlığı dersi almadığı hâlde çalışmaya katılan öğretmenlerin kendilerini bu konuda yeterli hissettiklerini ve bazı öğretmenlerin de Medya Okuryazarlığı ders saatini kendi branş dersleri için kullandığını tespit etmişlerdir. Medya Okuryazarlığı dersinin etkili verilebilmesi için öncelikle öğretmen adaylarının bu konuda bilinç ve yetkinlik kazanacak biçimde yetiştirilmesinin önemi bir kez daha görülmüştür. Medya Okuryazarlığı dersinin hizmet içi öğretmen eğitiminde de daha detaylı ve disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınmasının gerekliliği de ortaya çıkmıştır (Atmaca, 2016).

Alan yazındaki benzer araştırmalar ortaokullarda Medya Okuryazarlığı dersi veren öğretmenlerin yeterliliklerinin sorgulanması ve hizmet içi çalışmaların artırılması gerektiğine değinilmektedir. Ayrıca çalışmalarda Türkçe öğretmenlerini medya okuryazarlığı konusunda bilgi ve donanıma sahip bir şekilde yetiştirebilmek için lisans programındaki derslerin ve içeriklerinin yeniden incelenmesi tavsiye edilmektedir. Türkçe öğretmeni adaylarına alan uzmanı akademisyenler tarafından güncel yöntem ve araçlarla medya okuryazarlığı eğitiminin verilmesi gerektiği husus da vurgulanmaktadır. Çünkü yapılan çalışmalarda Türkçe öğretmenlerinin eğitim kurumlarında etkili medya okuryazarlığı eğitimi verebilmek için teorikte ve pratikte istendik öz yeterliliklerinin olmadığı görülmektedir (Kardaş, 2017; Maden ve Banaz, 2017; Yıldırım ve Kardaş, 2018).

1.2. Eleştirel Düşünme

Epstein’e (1999) göre eleştirel düşünme, çok fazla bilginin ve bizi ikna etmeye çalışan çok fazla kişinin olduğu dünyaya karşı bir savunma aracıdır. Ona göre demokratik bir toplumda bireylerin eleştirel düşünme becerilerine sahip olmaları, karşılaştıkları sosyal problemlerinin çözümünde eleştirel düşünme ve karar verme becerilerini kullanmaları çok önemlidir. Tanımdan da anlaşılacağı gibi eleştirel düşünme karşılaşılan sorunların çözümünde fayda sağlar ve bireyi ikna etmeye çalışan insanlara karşı onu koruyacak savunma kalkanı olur. Ayrıca eleştirel düşünmenin eğitim ve öğretim açısından da işlevsel

olduğu bilinmektedir. Bu Norris'in yaptığı tanımla da bir kez daha görülmüş olur. Norris (1985) de eğitim felsefecilerinin görüşlerine göre eleştirel düşünmenin öğretim sürecinde kullanılabilecek seçeneklerden biri değil, eğitimin ayrılmaz bir parçası (akt. Seferoğlu ve Akbıyık, 2006, s. 196) olduğunu vurgulamıştır. Eleştirel düşünebilen insan duyduklarını, gördüklerini hemen kabul etmez, akıl süzgecinden geçirir. Bu durumu Doğanay (2000, s.172) şöyle tanımlamıştır:

Eleştirel düşünme, birçok zihinsel etkinliği içeren çok yönlü bir süreçtir. Eleştirel düşünen birey yeniliklere açıktır, bir sorunun nedenlerini irdeler, güvenilir kaynaklara ulaşmaya, bütünü göz önünde bulundurarak ana noktayı belirlemeye çalışır, başkalarının görüşlerine saygı duyar, başkalarını dikkate alır, görüşlerini bilimsel temellere dayandırır.

Tanımdan ve açıklamalardan anlaşıldığı üzere eleştirel düşünen insan, diğerlerinden farklıdır.

Gültekin (2019) ise eleştirel düşünmeyi şöyle tanımlamıştır:

Eleştirel düşünme; yalancı, yalancıyı, tuzağı, aldatmayı fark edebilmek için yeni nesillerin kazanması gereken en önemli özelliklerden birisidir. Eleştirel düşünme sadece “önleyici” bir işleve sahip değildir, sorun çözme ve yaratıcı düşünmeyi de içerir. Sorunlara karşı etkili çözümler üretmek ve yeni fikirler ortaya koymak soruna ve yaşadığımız çevreye farklı bir perspektiften bakmayı, kalıp yargıların dışına çıkabilmeyi, sıra dışı düşünebilmeyi gerektirir. Eleştirel düşünme, zihni bu beceriler için hazır hâle getirir (s. 294, 296).

Eleştirel düşünme yaratıcı düşünmeyi de içermektedir. Bundan dolayı eleştirel düşünen insan yaratıcı da düşünür ve olaylara karşı farklı bakış açılarıyla yaklaşmayı bilir.

Eleştirel düşünme çocuklara da öğretilmektedir. MEB'e göre eleştirel düşünme temelli dinleme becerisi ilkökulda “sorgulayıcı dinleme”, ortaokulda “eleştirel dinleme” olarak Türkçe derslerinde uygulanması ve öğrencilere kazandırılması gereken dil becerileri olarak yer almıştır. Sorgulayıcı dinleme; bir konuşmadaki duygu, düşünce ve bilgilerin doğruluğu, sebepleri ve tutarlılığı gibi yönlerini sorgulamak ve olaylara tarafsız bakabilmek (MEB, 2005) olarak tanımlanmıştır. Ayrıca farklı bir tanımından anlaşıldığı gibi öğrencilere soru sorma becerisi de kazandırır. Bu tanım şöyledir: “Eleştirel dinleme; öğrencilere dinledikleri/izledikleri hakkında soru sorma alışkanlığı kazandırarak konu hakkında düşünmelerini; konuyu olumlu ve olumsuz yanlarıyla, tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirmelerini sağlayarak kendi doğrularını buldurmaktır.” (MEB, 2009). Ayrıca tüm dersler için ortak sekiz yetkinlikten birisi olan dijital yetkinlikte eleştirel düşünme vurgusu yer almaktadır:

“İş, günlük hayat ve iletişim için bilgi iletişim teknolojilerinin güvenli ve eleştirel şekilde kullanılmasını kapsar. Söz konusu yetkinlik, bilgiye erişim ve bilginin değerlendirilmesi, saklanması, üretimi, sunulması ve alışverişi için bilgisayarların kullanılması ayrıca internet aracılığıyla ortak ağlara katılım sağlanması ve iletişim kurulması gibi temel beceriler yoluyla desteklenmektedir.”

Eleştirel dinlemenin uygulama yönergesinde belirtilen hususlar da şu görüşü destekler: Sunulan bilginin konuşmacının kişisel duygu ve düşüncelerini mi yansıttığı, yoksa bilimsel verilere ve gözlemlere mi dayandığı hızlı bir şekilde analiz edilmelidir. Dinleyici konuşmacıyla ilgili sosyal, kültürel ve ekonomik birtakım gerçekleri bilmelidir. Sunulan bilginin konuşmacının yorumuna ya da gözlemlerine dayanıp dayanmadığı veya belirli bir kaynaktan alınıp alınmadığı hızlı bir şekilde analiz edilmelidir. Dinleyicinin kendi görüşleri ile konuşmacının görüşlerinin uyuşup uyuşmadığına bakılmalı ve bir sonuca varılmalıdır. Bunun için de öğrencilerin konuya yönelik olarak aşağıdaki soruları sorma yetkinliğine ulaşmış olmaları gerekmektedir:

1. Konuşmacının amacı nedir?
2. Konuşmacı konuyla ilgili yeterli bilgi ve birikime sahip mi?
3. Verilen bilgiler güncel ve geçerli midir?
4. Konu tarafsız bir bakış açısıyla mı ele alınıyor? Eleştiriler doğru mu?
5. Alternatif çözüm önerileri sunuluyor mu?
6. Çözüm önerileri bilimsel mi? (Göçer, 2017, s. 210; MEB, 2006)

Bu becerilere sahip öğrenciler sordukları sorular sayesinde doğru bilgiyi ve yanlış bilgiyi birbirinden ayırt edebilmektedir. Böylece bu becerilere sahip bireyler sosyal medyada da bilinçli davranmaktadırlar. Bu sebeplerden dolayı öğrencilere mutlaka bu beceriler kazandırılmalıdır.

1.3. Medya Okuryazarlığında Eleştirel Düşünmenin Yeri ve Önemi

Medya kullanımında bireylerin eleştirel kullanıcı olması için bazı düşünme becerilerine sahip olmaları gereklidir. Problem çözme, verileri kullanma, sorgulama ve ikna etme gibi düşünme becerilerinden bir diğeri de eleştirel düşünmedir. Olayların “neden”ini çözmek, olayların sebeplerini, sonuçlarını geçerli ve güvenilir verilere dayandırarak açıklamaya çalışmak, bunları yaparken de “neden” sorusunu temel almak eleştirel düşünme olarak söylenebilir. Medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme arasında bulunan bu ortaklık iki kavram arasında ne tarz bir ilişki olduğunu sorgulatmaktadır (Arslan, 2019, s. 113).

Bilinçli medya okuryazarı yetiştirme amacına dönük geliştirilen yaklaşımlardan birisi eleştirel yaklaşımdır. Binark ve Gencil-Bek (2007) medya okuryazarlığında eleştirel yaklaşımı yalnızca kelimelerden değil, tüm anlatıya kadar sunulanların arka planına bakabilme bilinci ve toplumsal dönüşüm yetkinliği ile ilişkilendirmiştir. Eleştirel medya okuryazarı eleştirel yaklaşımla medya metinlerini inceleyebilen, hakikat ile gerçekliği ayırt edebilen kişidir.

Medyaya eleştirel gözle bakan bireyler, medya içeriklerinin kurgusal olduğunu, hakikatten ayrıştığını ve ticari amaçlar taşıdıklarını görebileceklerdir. Medya mesajlarının kurgulanmış olduğundan hareketle (YÖK, 2018) içerik bakımından hem yazılı hem görsel-işitsel medyanın tamamında açık veya gizli mesaj akışı olduğu kabul edilen bir gerçektir. Bireyin hangi programı neden izlediğinin ve programda hangi mesaja yer verildiğinin farkına varması, medya mesajlarının alt metnini okuması ve bilinçlendikten sonra onlara karşı tavır alması medyanın zararlarını en aza indirecektir. Eleştirel yaklaşıma göre birey, medya mesajlarının iyi ya da kötü mü olduğunu kendisi anlayabilecek düzeyde olmalı, dinledikleri/izledikleri hususunda bilinçlenmelidir (Kıran, 2020, s. 239). Medya Okuryazarlığı Merkezi (The Center For Media Literacy-CML) eleştirel medya okuryazarlığını 5 maddede uygulanabilir olarak şu şekilde toplamıştır (Kellner ve Share, 2005, s. 374):

1. Tüm medya mesajları kurgudur.
2. Medya mesajları, kendi kuralları olan yaratıcı bir dil kullanılarak oluşturulur.
3. Farklı insanlar aynı medya mesajını farklı şekilde yaşarlar.
4. Medyanın yerleşik değerleri ve bakış açıları vardır.
5. Medya, kâr ve / veya güç elde etmek için düzenlenmiştir (akt. Kıran, 2020, s.240).

Barut ve Koç’a göre eleştirel düşünme kapsamında, medya okuryazarlığının temel amacı yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmektir. Medya ve televizyon eleştirisi yapmak, bu amacı güçlendirmektedir. Medya okuryazarlığının temel amacının multimedya alanlarında mesaj üretme, kavrama, yorumlama ve analiz etmeyi içerdiği ve medya okuryazarlığı kavramının internet temelli kritik bir çerçeveyi de sunduğu yani sadece televizyon, film izlemek olmadığı ifade edilmektedir. (Barut ve Koç, 2016, s. 599). Masterman (1997, s. 6’dan akt. Karaman, 2016, s. 334) da medya araçlarını eleştirel bir biçimde yargılama becerisi kazandırmayı medya okuryazarlığının en önemli amacı olarak ifade etmektedir. Bu açıklamalar da gösterir ki medya okuryazarlığı eleştirel düşünme ile birbirini tamamlayan parçalardır. Biri eksik olduğunda diğerrinin de pek fazla etkili olmadığı görülmektedir.

Yeni medya, dijital çağın getirisi olan internet, bilgisayar, akıllı telefon teknolojilerini kapsar. Geleneksel medyadan farklı olarak çoklu ortam yapısında, etkileşimli, birçok bilgiyi aynı anda aktarıyor olması ve farklı iletişim boyutlarını gerçekleştirebilmesi gibi özelliklere sahip olmasıdır (Binark ve Gencil-Bek, 2007, s. 5). Evden internete erişim imkânının %90,7’ye çıkması (TÜİK, 2020), medyanın ve medya mesajlarının çeşitliliğinin artması, salgın döneminde uzaktan eğitime geçilmesiyle birlikte medya mesajlarının kaçınılmaz olarak her yaştaki bireyi etkilemesi medya okuryazarlığında eleştirel düşünmeyi gerekli kılmış, önemini artırmıştır. İnternette oluşturulan içeriklerin salgın döneminde çoğalması ve öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde sosyal medyayla daha fazla vakit geçirmeleri öğretmenleri bu noktada devreye sokar.

Öğretmenlik mesleği icra edilirken kullanılması istenen beceriler arasında da öğrencinin üst düzey bilişsel becerilerini geliştirici öğrenme ortamı sağlamak yer alır (MEB, 2017). Üst düzey bilişsel beceriler arasında yer alan eleştirel düşünme/dinleme öğrencilere öğretilbilir mi sorusuna Kökdemir (2003) şöyle cevap vermiştir: “Eleştirel düşünme eğitimi hem karar verme süreçlerinin rasyonelliği hem de akademik performans açısından önemlidir ve eleştirel düşünme eğitimi öğretilmektedir.”

Ayrıca eleştirel düşünme becerisine sahip bireylerin medya metinlerinde mesajın dayanaklarını, geçerlik ve güvenilirliğini de sorgulayıcı bir tutuma sahip olma ihtimali yüksektir. Çarkıt (2019, s. 183) dinleyicilerin/izleyicilerin sözcüklerin anlamlarından öteye geçebildikleri bir süreç olarak eleştirel dinlemede/izlemede fikirlerin birleştirilmesi, tutarlılıklarının kontrol edilmesi ve sorgulanması gibi görevlerin dinleyiciler tarafından etkin bir şekilde yerine getirildiğini vurgulamaktadır. Ayrıca yazara göre konuşmacıların bakış açıları, tezleri ve başvurdukları konuşma teknikleri analitik bir bakış açısıyla sorgulanır.

Salgın dolayısıyla zorunlu hâle gelen uzaktan eğitim sürecinde ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde kullanılan Zoom, Meet, Classroom, Teams gibi uygulamaların kullanımına dair çok fazla eğitim verilmiştir. Ayrıca Web 2.0 araçlarına dair seminerler düzenlenmiştir. Sempozyum, kurultay gibi bilimsel toplantılar da çevrim içi düzenlenmiştir. Normal dönemde yüksek maliyetli olan konferanslar ve seminerler salgın sürecinde konuşmacının ve dinleyicilerin evlerinden ayrılmadan daha büyük kitlelerle etkileşim kurma imkânıyla birlikte bu etkinliklerin sayısında da büyük artış yaşanmıştır. Bütün bunlar insanların daha fazla medya metnine muhatap olması sonucunu doğurmuştur. Bu durum eleştirel medya okuryazarlığının önemini arttırmasına rağmen bu konuda aynı oranda eğitim verilmemiştir.

Görüldüğü gibi dijitalleşen dünyada doğru bilginin kaynağına ulaşmak için medya okuryazarı olmak günümüzde bir öğretmen öz yeterliliği olarak düşünülmelidir. Gelinek noktada geleneksel medyanın etki alanı dizi ve gündüz kuşağı programları ile sınırlı kalmıştır. Uzaktan eğitimin de salgın sonrası normal eğitimin bir parçası olarak devam etmesi öngörülmektedir. Uzaktan eğitim sürecinde görüntülü medya metinlerinin ders materyali olarak kullanılabilmesi imkânı da artmıştır. Öğretmen adaylarının derslerinde kullanacağı medya materyallerini seçmede ve dersin kazanımlarına uygun bir tarzda sunabilmesinde eleştirel medya okuryazarlığı becerileri önem kazanmıştır, tabii ilk olarak medyanın okulla nasıl bir ilişkisi olduğunu anlamak sonra da eleştirel medya okuryazarı olmak gerekir. Bu durumu Schwarz (2001, s. 117) şöyle açıklamıştır:

Medya, okul ile gerçek hayat ve eğitimciler ile diğer insanlar arasında gerçek ilişkilerin kurulmasını sağlar. Öğretmenler değişik kültürlerden gelen öğrencilerin nasıl öğreneceğini anlamak için medya okuryazarı olma gereksinimi duyar. Bu niteliği kazanmış olan öğretmenler medya okuryazarlığı konusunda öğrencilerine model olabilirler. Çünkü günümüz dünyasının öğrencileri medyanın etkin olduğu ortamlarda büyümektedirler. Öğretmenler medyanın öğrenciler üzerindeki yararlı etkisini arttırmak, zararlı etkisini azaltmak için öğrencileri yönlendirmeli ve onlara örnek olmalıdır. Bütün bunlarla birlikte medya ve teknoloji öğretme-öğrenme süreçlerinde araç olmalı, öğrenmenin kendisi olmamalıdır (Akt. Karaman, 2016, s. 333).

Ayrıca bu aracı da doğru bir şekilde kullanmak gerekir. Yani medyayı eleştirel medya okuryazarlığı becerisine sahip birey olarak kullanmak doğru ve gerekli bilgileri kolayca bulmayı ve öğrenmeyi kolaylaştırır.

1.4. Araştırmanın Amacı

İlköğretim ve ortaöğretim düzeyinde öğrenim gören çocukların medya tarafından eğitilmesi ve yönlendirilmesi, düşünce ve duygularının şekillendirilmesi öğretmenlerin işini zorlaştırmakla birlikte kılavuzluk vasfını daha önemli hâle getirmiştir. Ayrıca Medya Okuryazarlığı dersinin kapsamında sesli ve görüntülü metinler de vardır. Bu metinlerin okunup anlaşılabilmesi için eleştirel bakışa ihtiyaç vardır. Türkçe Öğretmenliği bölümünde Eleştirel Okuma ve Medya Okuryazarlığı dersleri seçmeli ders olarak okutulmakta iken eleştirel dinleme/izleme veya eleştirel medya okuryazarlığı adında müstakil bir ders verilmemektedir. Oysa “Eleştirel düşünmek için öncelikle ‘eleştirel düşünmeyi istemek’ gerekir.”

(Gültekin, 2020, s. 298). Eleştirel medya okuryazarlığı içinse eğitimi almak gerekir. Barut ve Koç'a göre de eleştirel düşünme kapsamında, medya okuryazarlığının temel amacı yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmektir. Medya ve televizyon eleştirisi yapmak bunu güçlendirir. Medya okuryazarlığı kavramı sadece televizyon, film seyretmek değildir. Multimedya alanlarında mesaj üretmeyi, kavramayı, yorumlamayı ve analiz etmeyi de içerir (2016, s. 599).

Bu kavramsal çerçeve dâhilinde bu çalışmayla eleştirel medya okuryazarlığı farkındalığının artırılması eğitimlerinin, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme ve medya okuryazarlığı becerilerinin gelişmesine katkısını incelemek amaçlanmıştır. Ayrıca bu çalışma ile öğretmen adaylarının görüntülü medya metinlerinin açık ve örtük mesajlarını kendi oluşturdukları iç eleştiri mekanizması ile süzgeçten geçirilmesinin incelikleri ve önemini fark etmelerini sağlamak planlanmıştır.

Araştırmanın amacına ulaşması için cevap aranan soruları ise şunlardır:

- Eleştirel medya okuryazarlığı atölye çalışmaları öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimini yükseltir mi?
- Öğretmen adaylarına eleştirel medya okuryazarlığı becerisi kazandırmaya yönelik atölye çalışmalarının katkısı nedir?
- Öğretmen adaylarının eleştirel medya okuryazarlığı becerisi ve atölye çalışmaları hakkındaki görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada karma yöntem desenlerinden iç içe desen kullanılmıştır. Bu desen, tek veri setinin yeterli olmaması, farklı soruların cevaplanması gerekliliği ve her farklı sorunun farklı veri seti gerektirmesi gibi durumları içerir. Ayrıca süreci destekleme ve doğrulama için araştırmacının nicel istatistik sonuçlarını nitel bulgularla doğrudan karşılaştırması ve çeliştirmesiyle yöntemleri üçgenleme imkânı sunar. Eleştirel medya okuryazarlığı eğitiminin etkisinin inceleneceği aşamada ön test-son test tek gruplu yarı deneysel model kullanılacaktır. Öğretmen adaylarının eleştirel medya okuryazarlığı becerileri hakkında betimleyici ve geliştirici yaklaşımın benimsendiği bu çalışmada; betimlemede, takip etmede ve sonrasında gerçekleştirilecek atölye çalışmalarının sonuçlarının manidar olup olmadığının değerlendirilmesinde nitel verilerden de faydalanılmıştır (Creswell ve Clark, 2014, s. 98-99).

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma; salgının etkisiyle uzaktan eğitim araçlarının etkin kullanımının yaygınlaşması dikkate alınarak kolay ulaşılabilirlik esasında üçüncü ve dördüncü sınıfta öğrenim gören ve çalışmaya dâhil olma talebinde bulunan 64 öğretmen adayıyla yürütülmüştür.

2.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada çoklu araştırma metodu kullanılarak “üçgenleme” yapılmıştır (Ekiz, 2009, s. 39). Böylelikle Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği (Semerci, 2016), yansıtıcı günlük ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ile veri toplanarak araştırmanın güvenilirliği artırılmıştır. Elde edilen veriler betimsel bir yaklaşımla doğrudan alıntılar yapılarak sunulmuştur. Bu sayede araştırmayı okuyanlar da verileri değerlendirme fırsatına sahip olmaktadır.

Atölye çalışmaları başlamadan önce katılımcıların Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği'ni (EDEÖ) doldurmaları sağlanmıştır. Atölye sürecinde her bir eğitimden sonra gün bitimine kadar yansıtıcı günlük yazmaları istenmiştir. Eğitimler tamamlandıktan sonra EDEÖ tekrar uygulanmıştır. Son olarak yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular yardımıyla katılımcılarla yüz yüze görüşülüp - rızaları dâhilinde- ses kayıtları alınmıştır.

2.4. Verilerin Çözümlemesi

Nicel verilerin analizinde aritmetik ortalama, uç değer, normallik testleri, ilişkili örneklem t-testi; nitel verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır.

Çalışmanın nitel boyutunda elde edilen katılımcı görüşleri içerik analizinin sunumunda herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Katılımcılardan elde edilen ibareler aynen “alıntı” formatında aktarılmıştır.

Katılımcıları tanıtıcı bir bilgiye yer verilmemiştir. Alıntıların aktarılmasında kodlama yolu tercih edilmiştir. Yansıtıcı günlüklerden yapılan alıntılarda, örneğin “K1-YG”; görüşme formundan yapılan alıntılarda, örneğin “K1-GF” kısaltmaları kullanılmıştır.

Bu çalışma, araştırma ve yayın etiğine uygundur.

2.5. Atölye Çalışmaları

Eleştirel medya okuryazarlığı becerisinin geliştirilmesine yönelik olarak yürütülen atölye çalışmaları hakkındaki özet bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Atölye Çalışmaları Özet Bilgileri

Eğitimin Başlığı	Eğitiminin Çalışma Alanı/Mesleği	Eğitim Süresi
Eleştirel Düşünme	Dinleme, izleme eğitimi/Akademisyen	80 dk.
Eleştirel Dinleme/İzleme	Dinleme, izleme eğitimi/Akademisyen	130 dk.
Çizgi Filmlerin Çocuklar Üzerindeki Etkileri	Türkçe eğitimi, medya/Akademisyen	60 dk.
Görsel Kültür ve Medya	Sinema, medya, medeniyet araştırmaları/sinema eleştirmeni/ Akademisyen	120 dk.
Umudun Tarifi Filmi Üzerine Bir Tahlil	Psikiyatri, edebiyat/Doktor, yazar	120 dk.
Sinema Dünyası	Sinema/Yönetmen	100 dk.
Sosyal Medya ve Çocuklar	Sosyal medya/İçerik üreticisi	110 dk.
Kültürün Sinema Dili/ Medyanın Dili	Okuma eğitimi/Akademisyen	120 dk.
Toplam		840 dk./14 saat

3. BULGULAR

3.1. Katılımcılara Ait Betimleyici İstatistik

Tablo 2’de projeye dâhil olan öğretmen adaylarına ait betimleyici bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 2: Katılımcılara Ait Betimleyici İstatistik

Değişken	Kategori	F	%
Cinsiyet	Erkek	10	15,6
	Kadın	54	84,4
Televizyon Seyretme	Evet	25	39,1
	Hayır	39	60,9
Sosyal Medya Kullanma	Evet	55	85,9

Film Seyretme Sıklığı	Hayır	9	14,1
	Ayda bir	16	25
	Çok nadir	14	21,9
	15 günde bir	6	9,4
	Haftada bir	20	31,3
	Haftada birkaç	7	10,9
	Her gün	1	1,60
Medya Metinlerine Dair Araştırma Yapma	Evet	13	20,31
	Hayır	51	79,69

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunu (54; %84,4) kadın öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan erkek öğrenci sayısı 10'dur (%15,6). Katılımcıların %60,9'unun televizyon seyretmediği anlaşılmaktadır. Buna rağmen öğrencilerin tamamına yakını sosyal medya kullanmaktadır (55; %85,9). Bir katılımcı her gün film seyrettiğini belirtmişken en yüksek oran (%31,3) haftada bir film seyrettiğini ifade edenlere aittir. Atölye çalışmaları öncesinde katılımcılara sunulan medya metinlerinin mesajlarının geçerliliği ve doğruluğuna dair araştırma yaptığını belirten öğrenci sayısı sadece 13'tür (%20,31).

3.2. Nicel Bulgular

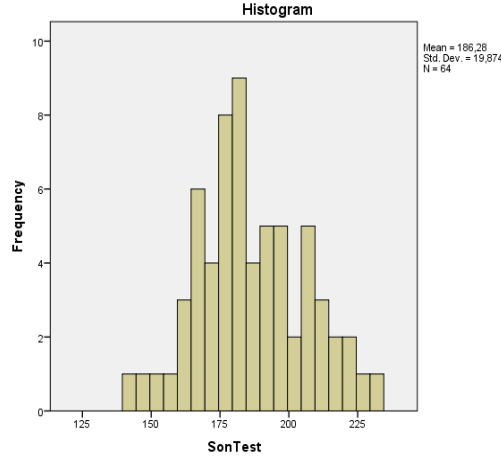
Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği'nden elde edilen veriler analiz edilmeden önce birtakım istatistiki düzenlemenin yapılması gerekmektedir. Bunun için kayıp değerler, uç değerler dikkate alınmıştır (Field, 2013; Tabachnick ve Fidell, 2014). Bu çalışma kapsamında ilk olarak yapılan kayıp değer analizi sonucunda veri setinde herhangi bir kayıp değer olmadığı anlaşılmıştır. Çok değişkenli uç değerler belirlenirken madde puanları standart puanlara (Z puanlarına) dönüştürülerek $|3|$ 'ün dışında kalan değerler çok değişkenli uç değerler olarak değerlendirilir ve analiz dışı bırakılır (Tabachnick ve Fidell, 2014). Bu çalışmada uç değer analizinde değişkenlere ait ölçümlerde ortaya çıkan puanlar Z puanlarına dönüştürülmüş ve Z puanı ($|3|$) dışında kalan ölçüm olmadığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte histogram ve kutu grafiği (boxplot) de uç değerleri yansıtması bakımından önemli olduklarından incelenmiştir.

Ön test ile son test arasında anlamlı farkın olup olmadığını tespit etmek için öncelikle verilerin dağılımının normalliği incelenmiştir. Bunun için uç değerlerin incelenmesinin ardından katılımcı sayısı dikkate alınarak Kolmogorov-Smirnov testi, Shapiro-Wilk testi, Q-Q plot, boxplot ve Histogram grafikleri ve çarpıklık değerleri incelenmiştir.

Tablo 3 ve Şekil 1'de veri setlerinin normal dağılım gösterip göstermediğine dair yapılan test bulguları verilmiştir.

Tablo 3: Normallik Testleri

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk			Skewness
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.	
Ön Test	.094	64	.200*	.956	64	.024	.205
Son Test	.117	64	.031	.983	64	.541	

Şekil 1: Son Teste Ait Histogram

Tablo 3 ve Şekil 1'e göre veri setlerinin normal dağılım gösterdiği söylenebilir. Ön test ve son test puanlarının normal dağılım göstermesi, verilere parametrik testlerin uygulanabileceği anlamına geldiğinden, bu çalışmada katılımcıların Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği ön ve son test ortalama puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı ilişkili örneklem t-testi tekniği kullanılarak incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: İlişkili Örneklem t-Testi

		N	\bar{x}	S	SD	T	P
EDEÖ	Ön Test	64	185.31	17.06	63	-.538	.592
	Son Test	64	186.28	19.87			

Tablo 4'te görüldüğü gibi katılımcı grubunun ön test-son test ortalamaları sırasıyla 185,31 ve 186,28 bulunmuştur. Yapılan ilişkili örneklem t-testi sonucuna göre EDEÖ ön test ile son test ortalamaları arasında istatistik olarak anlamlı bir farkın olmadığı anlaşılmıştır [$t(63) = -.538; p > .05$]. Bu sonuca göre eleştirel medya okuryazarlığı atölye çalışmalarının katılımcıların eleştirel düşünme eğilimlerini anlamlı düzeyde arttırmadığı söylenebilir.

3.3. Nitel Bulgular

Bu bölümde çalışmanın nitel boyutunda veri toplama aracı olarak kullanılan katılımcılara ait yansıtıcı günlükler ile yarı yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen bulgular yer almıştır.

3.3.1. Eğitimin Katkısı

Bu çalışmanın amacını sorgulayan soruların en önemlisi derslerin katılımcılara katkısının olup olmadığıdır. Ayrıca bu soru ile eleştirel medya okuryazarlığı becerisinin kazanılıp kazanılmadığı; önceden edinilmişse de geliştirilip geliştirilmediği katılımcıların yorumları aracılığıyla ortaya çıkarılmıştır.

Aşağıda bazı katılımcıların çalışma kapsamında katıldığı atölye çalışmaları hakkındaki genel değerlendirmeleri temsil eden yorumlara yer verilmiştir:

Bir tek kendi sınıfımızda yani Medya okuryazarlığı sınıfında olmayan kişiler dışında da katılanlar var da onlarla konuşuyorduk ve diyorlar ki yani ne kadar değişik şeyler. Ne kadar çok yani bizim bakmadığımız açılar varmış bize çok şey kazandırdığını düşünüyorum.

Onların da söylediklerinden hareketle Kendi düşüncelerimi birleştirip çoğumuz için faydalı olduğunu söylüyorum Neden Çünkü en başta yani eleştirel bakmanın ne olduğunu bilmiyorduk ben de, arkadaşlar da. Benim için bu çok büyük bir katkı oldu objektif değildi aslında biz kendimizce bakıyorduk. Ama eleştirel bakış açısının öyle olmadığını öğrendim. (K1-GF)

Bu ders benim için çok verimli bir ders oldu çünkü daha önce bilmediğim bir konu hakkında bilgi sahibi oldum Eleştirel medya okuryazarlığı konusunda daha önce hiç düşünmemiştim. Bu derste hocamızın bize anlattıkları bana birçok yeni bilgi kattı diyebilirim. (K5-GF)

Dışarıdan bakıldığında çok masumca görünen, insani duyguları harekete geçiren bir reklam filminin bile insanların algılarıyla nasıl oynayabildiğini görmüş oldum. Medyanın bir kurgudan ibaret olduğunu, her izlediğimiz şeyin derin manalar içerdiğini ve bu manaları anlamak için tetkik etmemiz gerektiğini anladım. Hocamızın bilgilendirmeleri ve toplantıda bulunanların katkıları eleştirel düşünme açısından çok etkili oldu. Görünenin ardında görünmeyenlerin daha fazla olduğunu anlamama sebep oldu. Hayatımızın her alanında bir acaba sorusu yer almalıdır.(K2-YG)

Atölye sayesinde eleştirel düşünmem ve izlemem gerektiğini anladım. Ve bunları nasıl geliştirebileceğimi öğrendim.(K3-YG)

Katılımcıların görüşlerine göre atölye sürecinde kendi aralarında fikir teatisinde buldukları anlaşılmaktadır. Katılımcılar, “eleştirel bakış açısı”nı tanıdıkları ve bu bakışı kazandıklarını ifade etmektedir.

Erkam bülbülün dersinden sonra sinemaya olan bakışım değişti. Önceden çok film izliyordum. Çizgi filmlere dikkat ediyordum bize ne yerleştirmek istediklerini anlıyorum. Atölyeden sonra algılarım değişti. Dijitali çok iyi bildiğimi düşünüyordum bilmediğimi fark ettim. Algı tuzaklarına sürekli düşüyordum. Biz aslında dijitali biliyor zannediyoruz ama onu okuyamıyoruz. (K9-GF)

Yararlı ve istifadeli dersler oldu. Görsel ve sesli materyallere dikkat etmeye başladım. Artık araştırıyor ve sorguluyorum. Hemen inanmıyorum. Daha dikkatli ve eleştirel düşünmeye başladım. (K21-GF)

Bu derste kısacası eleştirel bir dinleyici veya izleyici olabilmek için olaylara tarafsız yaklaşmamız gerektiğini, sorgulama yapmamız gerektiğini anladım. Bizlerde zaten olayları yorumlarken olaylara tarafsız bir taraf tutmadan bakmaya çalışıyoruz çoğu kez bu da olanlar karşısında daha iyi karar vermemizi sağlıyor diyebilirim. (K5-YG)

Eleştirel medya okur yazarlığı atölyesi çok verimli ve çok bilgi içeren bir atölye. Hocamız bize çok faydalı bilgiler verdi. Eleştirel düşünen insanla normal düşünen insan arasında çok ciddi farklar olduğunu öğrendim. Eleştirel düşünmek için çok araştırma yapıp çok okumak gerek. Eleştirel düşünmeyi başaran insan hayata daha sağlam adımlar atar. Bunu öğrendim. Daha iyi kararlar verip hayata daha sağlam adımlar atabilmek için eleştirel düşünmeye çalışacağım. Hocamızın dediği eleştirel insanın özelliklerini uygulamaya çalışacağım. (K15-YG)

Katılımcılardan bazıları algı değişikliği yaşadığını ve “dijital medya”ya dair yeni farkındalıklarının oluştuğunu; daha sorgulayıcı ve eleştirel düşünmeye başladığını ifade etmiştir.

Katılımcıların, medyaya ve medya mesajlarına yönelik bakış açılarındaki değişim ve sorgulayıcı düşünme becerilerindeki gelişim göze çarpmaktadır:

Eleştirel medya okur yazarlığı atölyesi çok verimli ve çok bilgi içeren bir atölye. Hocamız bize çok faydalı bilgiler verdi. Eleştirel düşünen insanla normal düşünen insan arasında çok ciddi farklar olduğunu öğrendim. Eleştirel düşünmek için çok araştırma yapıp çok okumak gerek. Eleştirel düşünmeyi başaran insan hayata daha sağlam adımlar atar. Bunu öğrendim. Daha iyi kararlar verip hayata daha sağlam adımlar atabilmek için eleştirel düşünmeye çalışacağım. Hocamızın dediği eleştirel insanın özelliklerini uygulamaya çalışacağım. (K15-YG)

Medya okuryazarlığı konusunda ülkemizin çok yol gidemediğini, bu konuda daha eleştirel olmamız gerektiğini anladım. (K2-YG)

Ders sonunda dijital hakkında yanlış düşündüğümü fark ettim. Ben de çocukların dijital platformlara bağlanmalarını gerektiğini düşünen insanlardan biriydim. Ama artık günümüzde sürekli olarak değişip gelişen dünyaya ayak uydurmak ve çocukları da o dünyada cahil bırakmamak için iyi yönde dijitalin çocuklara tanıtılması, öğretilmesi gerektiğini düşünmeye başladım. Çocukları o dünyadan mahrum bırakmak daha kötü sonuçlara yol açabilir. Çocukları kendi zamanımıza göre değil onların zamanına göre yetiştirmeliyiz. Dünyaya biraz da çocukların tarafından bakmalıyız. Çocukları dijitalle okul öncesinde tanıştırmalıyız. Zemini bu dönemde hazırlamalıyız. Aileler çocukların en büyük destekçisi olmalıdır, onların bilinçli bir şekilde değişen dünyaya ayak uydurmalarını sağlamalıdır. (K20-YG)

Hiçbir şeyin tam olarak gerçeği yansıtmadığı, hilenin, hurdanın at koştuğu günümüzde doğruyu ve yanlış ayırt etmek oldukça zor. Bunun yanında bunları kimlerin ne amaçla yaptığını bilmek de bir o kadar zor. Burada bizim yapmamız gereken biraz niyet okumayı bilmek sanırım. Medyada olan bitenleri, -iyi veya kötü- neden ve niçinini sorgulamak, niyetlerini okumaya çalışmak gerekiyor. Burada bahsedilen insanlara asla güvenmemek değil de daha çok tedbirli ve uyanık olma durumudur. Bir olaya ya da duruma sade tek bir açıdan bakmayıp onlarca açıdan bakabilmeyi alışkanlık haline getirip her seferinde bunu uygulayabilmek. (K23-YG)

Katılımcılara göre eleştirel bakış açısının, medyanın perde arkasındaki nedenlerin sorgulanmasını sağladığı; farklı bakış açıları vasıtasıyla çocukların dijital platformda bulunmaları gerektiğini ifade etmektedirler:

Biz çevrim içi konferanslara öğrenci kimliğimiz ile olduğu kadar eğitimci kimliğimiz ile de katılıyoruz. Öğretmen olmanın gerektirdiği bazı sorumluluklar ve edinmemiz gereken bilinçler var. Özellikle hitap edeceğimiz kitle bağlamında televizyon veyahut çizgi filmlerinin öğrencilerin hayatlarına nasıl yer ettiği, onlardan nasıl etkilenildiği gibi önemli hususlar ele alındı. Önerilmesi gereken çizgi filmleri öğrendik, bunun dışında ise çizgi filmlerin sanılanın aksine çok da masum olmadığını ve bilinç altına nüfuz ettiğini öğrendik. (K24-YG)

Bu uygulamadan sonra staj için ders planı hazırladım ve metni eleştirel okuma yöntemiyle okutmaya karar verdim. Çünkü eleştirel okurken, düşünürken amaçlı olacaklarını, daha iyi sorular sorabilen hale geleceklerini öğrendim. (K1-YG)

Dersin sonunda, çizgi filmlerin çocuğun ilgisini çekmekle kalmayıp çocuğa farkında olarak veya olmayarak mesajlar verdiğini ve iyi/kötü tutumlar kazandırdığını hatırlamış oldum. Böylece kendi etrafımdaki çocuklardan başlayarak ilerideki öğrencilerimi bu konuda dolaylı olarak uyarmayı hedefledim. Günümüzde pek çok ebeveyn, çocuklarının davranışlarının izlediklerinden kaynaklandığından ve hep kötü davranışları örnek aldığından yakındığını görmekteyiz. Öyleyse neden çocuğun güzel huylarının temeli hakkında da izlediklerinden bahsedilmesin? Üstelik bunca imkân varken... (K3-YG)

İyi düşünen eleştiren, karşısına çıkan düşünceleri doğrudan kabul etmeyen, düşüncelerini, başkalarının düşünceleriyle mukayese ederek demlendirebilen kişiler yetiştirme amacımız olması gerektiğini söylemiştir. (K4-YG)

Katılımcıların bazıları çizgi filmlerin etkisinin farkına vardığını, eleştirel düşünmeye hayatın her alanında yer verilmesi gerektiğini; sorgulayıcı yaklaşılmasının önemini ifade etmiştir:

Önceden çok film izliyordum. Çizgi filmlere dikkat ediyordum bize ne yerleştirmek istediklerini anlıyorum. Atölyeden sonra algılarım değişti. Dijitali çok iyi bildiğimi düşünüyordum bilmediğimi fark ettim. Algı tuzaklarına sürekli düşüyordum. Biz aslında dijitali biliyor zannediyoruz ama onu okuyamıyoruz. (K9-GF)

Reklamlarda olan algıyı, verilmek istenen mesajları artık daha dikkatimi bakıyorum. Detaylı ve inceleyici oldum medyaya karşı. Olumlu anlamda pek çok şey işledik. En basitinden hocaların üslubunu, düşüncelerini öğrendik. Atölye bakış açımı genişletti. Online olması kolaylık oldu. Artık izlediğim şeylerde dini ve toplumsal değerlere dikkat ediyorum. (K17-GF)

Katılımcıların bazıları medya mesajlarında yer alan örtük mesajlara yönelik edindikleri fikirleri ifade etmişlerdir. Katılımcılar, medya metinlerini daha dikkatli ve analiz ederek incelediklerini belirtmişlerdir:

Önceden bu kadar eleştirel bakmamıştım. Her şeyde bir eğitim gerektiğini gördüm. İsimlere aşına değildim. Ama genel olarak konular bakımından bana cazip geldim. Bazı şeylerin farkındaydım ama alanında uzman kişiler tarafından eksiklerimi tamamlamak bana çok iyi geldi. Verimli ve faydalı oldu. Şaşırdığım noktalar oldu. (K11-GF)

Ben ilk başta Atölyenin afişini gördüm sonra afişte şeyler vardı ya gelecek kişiler Hani konuklar Yusuf Kaplan gördüm Mustafa Ulusoy çok seviyorum unu gördüm işte Sertaç abiyi gördüm onları görünce zaten bir kere atölye beni kendine çekti açıkçası yani onların olacak olması İçine çekti yani eleştirel medya ve okuryazarlığı Sırf o başlık var diye katılmadım Çünkü böyle bir şeye çok da gerek duymuyorum ama sırf katılımcılar vardı ya katılmak istedim ben bir kere yani o konuklar bana çok şey kattı Mesela ben o yönetmen kişiyi hiç görmemişim hiç tanı mıyordum film incelemesi yaptık o yönetmenle konuştuklarını benim gözümü açtı Mesela filmi didik didik incelemiştim ki ben derste daha çok üzerinde duracağız sanmıştım işte bazı yerleri fark etmemişim. Film bana bazı yerlerde çok saçma geldi bunu orada da belirtmiştim Hani demiştim kimse ne yapıyoruz diye sormuyor. Mesela Bazı şeylerin gerçekten de gözümüze perde indirmek için yapıldığının farkına vardım. (K8-GF)

Katılımcıların bazıları uzmanların isimlerine aşına olmadığını söylerken bazıları afişte uzmanların isimlerini gördükten sonra derslere katıldıklarını söylemişlerdir. Ayrıca katılımcıların ifadelerinde analitik düşünme, atölye derslerinin ardından örtük mesajların farkına varma ve doğru sorular sorabilme becerisi kazandıkları, medya okuryazarlığına yönelik farkındalık geliştirdikleri görülmektedir:

Eleştirel düşünmek açısından ve medyaya karşı bakışımızda faydalı oldu. (K7-GF)

Bu kadar farklı alandan hocaları bize bilgiler sunması çok iyiydi, güzel bir uygulamaydı. (K18-GF)

Medyanın artık bize yaptırması istediği şeyin farkında olduğumu söyleyebilirim. Bu atölyeden sonra medya ile ilgilenirim ile düşündüm ama medyayla ilgilenmek konusunda aynıyım. Çok bir farklılık olmadı. (K22-GF)

Katılımcılar atölye derslerinin sonrasında eleştirel bakış açılarının geliştiğini ifade etmiş, atölye dersleri öncesi ve sonrası kendi gelişimlerini kıyaslamışlardır. Bu kıyaslamada edindikleri farkındalıkların medya okuryazarı bir birey olmak yolunda faydalı olduğunu söylemişlerdir.

3.3.2. Eleştirel Medya Okuryazarı Olarak Öğretmen

Öğretmen bir mesleği inşa eden bir bireydir. İlk önce öğretmenin eleştirel medya okuryazarı konusunda bir yetkinliği olmalı daha sonra öğrencilere kazandırması gereklidir. (K3-GF)

Öğretmenliğe çok katkısı var öğretmen olarak bir süre çocuğun rol modeli oldum. Artık kendim filmleri videoları düz izlemediğim için onlara da sorgulatacağım. Bu bir özveri ve öğretmen bunu yapmalı. (K19-GF)

Katılımcılar eleştirel medya okuryazarı bir öğretmenin özveri ile ‘sorgulayan ve sorgulatan’ yetkinliğe sahip olması gerektiğini söylemişlerdir:

Öğretmen, düşünen, araştıran, doğru bilgiyi aktaran birisidir. Bu yüzden öğretmenliğe katkısı vardır. Özel değil nesnel düşünmemi kattı. (K12-GF)

Medya okuryazarlığı bir süreç işi olduğu için süreç olarak bahsediyorum. Ben doğru kitapları okumayı, doğru filmleri izlemeyi ve doğru insanların hayatı değiştireceğine inanıyorum. Artık derslerden sonra sürece bakıyorum. Eleştirel ve Analitik düşünme dersinde objektif düşünme diye bir şey vardı ama atölye ve Ersin Hocanın derslerinden sonra olmadığını gördüm. Çünkü Hristiyan birisi olayları objektiflik altında materyalist olarak anlatılıyor. Misyonerlik faaliyetlerini, kapitalizmi, insanların tüketici kitlesi olarak görülüşünü objektiflik olarak ele alamayız. Bunu Müslümanca bakış açısına göre ele almalıyız. Bu durumu daha iyi kavradım. Müslümanca ve eleştirel bakmalıyız.(K10-GF)

Katılımcıların bazıları eleştirel medya okuryazarı bir öğretmenin tarafsız olması gerektiğini, objektif ve nesnel düşünebilmesinin gerekliliğini işaret etmişken bazı katılımcılarsa öğretmenlerin gerçekleri tarafsızlık ve objektiflik görüşü altında saklamaya çalışılmaması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Olumlu çizgi filmleri derslerimde materyal olarak kullanabilirim. Olumsuz olanları taşımam çünkü aksi etkisi olup etkilenebilir. Film izleyerek analiz ödevleri verirdim. Bize yapıldığı gibi. Eleştirel becerilerini ve okuma becerilerini geliştirmek için farklı olumlu medya metinleri kullanarak farklı bakış açıları kazanmalarını sağladım. Üst sıralarda olumsuz örnekleri tartışılabilir. Bu konuda analiz çok önemli. Film önceden öğretmen tarafından izlenmeli. Ama çocuğa belli edilmemeli. (K4-GF)

Şimdi öğretmen olduğumuz zaman öğrencilere hep böyle işte onlara çeşitli videolar izleteceğiz işte çeşitli etkinlikler yaptıracağız kaynak kitabı aldıracağız diyelim onlara bu konuda yardımcı olmam için eleştirel medya okuryazarlığı yardım edecek. Onlara izleteceğim filmlerde çizgi filmlerinde ya da onları alacağım hikâye kitaplarını okuyacağım hikâye kitaplarında daha dikkatli olacağım mesela belli başlı değerlerimiz var ya ben o değerlere göre ben bir şey kazandıracam. İzlediğim filmleri önce kendim izleyip sonra onlara izleteceğim. Çünkü çocuklara ne anlamda olumlu ya da olumsuz bir şey katacak gibi şeylere dikkat edeceğim. (K17-GF)

Bu görüşlere göre öğretmen, bir kaynağa yer verirken Türkçe Öğretim Programı'nda bulunan "değerler"i göz önüne alarak olumlu içeriklerin seçilmesinde dikkat eder.

Öğrencilere en doğru bilgiye, en kısa yoldan, en acele şekilde nasıl ulaşılır ve güvenilir bilgi nasıl ayıklanır öğretmemiz gerektiğini düşünüyorum. Soru sorma, tartışma, bakış açısı oluşturma, yordama yapma, fikirlerini açıkça ifade etme, bilgileri yaşam tarzına dönüştürme, görünenin arka planını araştırma becerisi kazandırmalıyız. (K16-GF)

Medya okuryazarlığı bence yani şu hani bahsettiğimiz konu gibi yani böyle tek bir kaynaktan değil farklı kaynakları böyle göz önüne alarak onu belli bir şekilde taramak diğer haber kaynaklarında o habere bakmak, araştırmak. (K17-GF)

Medyaya önceden güvenilir bir gözle bakarken artık güvenilir bir göz ile bakamıyorum. Eleştirel bir göz ile bakıp hangisi bilginin güvenilir olduğunu teyit etmeye çalışıyorum. İzlediğimden filmde ve çevrim içi konferanstan öğrendiğim en önemli şeylerden biri her olay medya elinde şekillenebilecek potansiyele sahip. Bildiklerimiz ve bilmediklerimiz çok geniş kapsamlı. Bizim görevimiz ise her bilgiye inanmadan gerçeğini ve doğrusunu anlamak. (K24-YG)

Şu an en çok çocuklar bu alemin içinde Aslında biz de bizim neslimiz de şu an onun için de biz öğretmen olduğumuzda artık herkes onun içinde olacak. Öğretmenlik deyince bir kere materyal tasarlama konusunda eleştirel Medya okuryazarlığı önemli bence çünkü biz Türkçe öğretmeni olarak çocuklara Haber okutuyoruz Zamanı gelince bir metin okutuyoruz ve artık yani öyle eski metinlerde kullanılmıyor çok fazla bence bu biraz tehlikeli yeni metinler kullanılıyor Bunların hepsinin farkına varmamız gerekiyor. Bir de internette siteler var bu sitelerden hangisi daha süslü ise o site güvenilir zannediliyor. Aynı durum fotoğraflarda da ve haberlerde de oluyor. (K8-GF)

Ben iki türlü şeye bakıyorum. Biri batıya yönelik diğeri hakikate yönelik. Şimdi bunu izleten öğretmen Eğer batıya yönelik videolar içerikler tercih ediyorsa onun da eleştirisi hakikat yönünde olumsuzsa bu bizim için şöyle bir şey çünkü çocuğa o zaman olumsuz şeyler bizim doldurmasını istemediğimiz bilgilerle dolduracak demektir Öyle değil mi Çünkü tamamen onun aksine bir şey yapmış oluyor ama eğer çocuk işte karşımızdaki öğretmen çocuklara Bizim dediğimiz Yani ben kendim olumlu diyorum hakikatin doğrultusunda olan içeriklere Eğer bu yönde içerik izletilse bu güzel bir şey yani bir yerde Aslında o zaman bu durumda şey olmuş oluyor eleştirel bakış açısıyla medyayı sunmak hem iyi oluyor hem kötü ama bu dediğim gibi öğretmene ve bakış açısına bağlı bir şey.

Şimdi eğer öğretmen zihniyetiyle zihnini zeminini her şeyini çocuğa o şekilde yönlendirebilecek videolar seçiyorsa bu çocuk için olumsuz bir şey. Çünkü çocuğun Zihni bunlarla doluyor. Kendi adıma konuşayım zamanında öğretmenlerimizin izlediği birçok video beni çok etkiledi ve ben yaşamamı ona göre şekillendirmeye çalıştım ya da işte İzlediğim bir filmde hareketle çok etkilendim. Ben de onlar gibi olmak istiyorum deyip ona

göre şekillendirdim çok zamanlarım oldu ben Disney Channel çok izliyordum orada mesela izlediğim şey vardı çizgi film vardı Uçan Tekme diye oradaki karakterin birçok şeyi beni çok etkiliyordu onun gibi davranmayı onun gibi konuşmaya çalıştığım zamanlar çok oluyordu. Eğer ben de çocukları bu yönde yönlendirecek videolar ya da işte içerikler izletsem bir tek video değil ya da farklı yazıları afişleri ona göre sunarsam çocuk bunu aldığından dolayı doğal olarak çocuğun zihin ona göre temellenecek. (K1-GF)

Ders boyunca kendimi ölçtüm, tarttım. Sosyal medyanın üzerimdeki tesirini düşündüm. Eleştirel düşünme hususunda ne kadar çabaladığımı düşündüm. Dijitalde yer alan olumlu içerikleri takip ederek çocukların olumsuz içeriklerden kaçınmalarına vesile olabiliriz. (K4-YG)

Bu derste hocamızın bize anlattıkları bana birçok yeni bilgi kattı diyebilirim. Günümüzde maalesef çocuklarımız hatta bazen bizler bile öğrendiğimiz bilgilerin doğruluğuna bakmadan direk o bilgiyi kabul ediyoruz hiçbir şekilde eleştiri de bile bulunmadan evet bu doğru bilgi diyebiliyoruz. Bu konu çok önemli bir konu ve aslında çoğu kişi bu durumun farkında bile değil maalesef. Bu yanı sıra karşı bizim yapmamız gereken şey elimizden geldikçe eleştirel düşünmeyi öğrenmek olması gerekir. Bunları sadece kendimize değil çevremizde bizden küçük olanlara da anlatmalıyız. Çünkü çocuklarımız maalesef bilgilerin doğruluğunu sorgulamıyor hemen o bilgileri doğru olarak kabul ediyor. Burada ailelerimize bizi yetiştiren bireylere büyük görev düşüyor bizleri sorgulayan, araştıran, her duyduğumuz bilgiyi doğru kabul etmeyen bireyler olarak yetiştirmesi gerekir. Yani çocuklarına duydukları bilgiye inanmaları gerektiğini, öğrendikleri her bilgiyi sorgulamaları gerektiğini öğretmeliler. Ama bunları yaparken kesinlikle bireye baskı uygulamamalar gerekir çünkü eğer bireye baskı uygular ise bu sefer bireyin kendine olan güveni sarsılabilir, özgür düşünmeyebilir. (K5-YG)

Medya okur yazarlıkta eleştirel düşünme çok önemlidir. Yordama yapabilmek, gördüğünüze değil gördüğünüzün arkasındaki nedenleri bulabilmek gerekir. Eski metinleri, eserleri, beyitleri çevirmek çok değerlidir. Çünkü onların yazan insanların ne niyetle, hangi mesajla yazdıklarını bulabilmek değerlidir. Yüze yakın beyit çevirince artık farklı bakış açısı kazanmaya başlıyorsun. Günümüzde medya okuryazarlığı çok önemlidir. Çocuklar çok küçük yaşta medya ile tanışıyor. Bunun bilincinde olup kontrol edebilmek gerekiyor. (K2-YG)

Öğretmen adayları, atölye çalışmalarında kazandıkları, geliştirdikleri ve uyguladıkları eleştirel medya okuryazarlığı becerisini gelecekte öğrencilerine aktarma arzusu kazandıklarını ifade etmişlerdir. Çizgi film, animasyon ve internet temelli, özellikle çocuklara yönelik medya içeriklerini eleştirel bir yaklaşımla incelediklerinde çocukların savunmasızlığı karşısında medya okuryazarlığının ne kadar önemli olduğunu fark ettikleri görülmektedir. Ayrıca katılımcılara göre öğretmen, öğrenciye kazandırmak istediklerini tek bir kaynak çerçevesinde sunmaz. “Güvenilir” kaynakları elde ederek doğru araştırma bakış açısı kazandırır.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmada kullanılan EDEÖ sonuçlarına göre atölye çalışmaları katılımcıların eleştirel düşünme eğilimini anlamlı düzeyde arttırmamıştır. Katılımcılarda eleştirel düşünmeye karşı içten gelen bir istek ve ilginin arttırılmamış olmasının çalışmanın amacına ulaşmadığı şeklinde yorumlanması hatalı olabilir.

Bu noktada “eğilim” kavramı üzerinde durmak faydalı olacaktır. Eğilim, TDK Türkçe Sözlük’te “Bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelme, meyil, temayül”; Kubbealtı Lugatı’nda “Bir şeye karşı ilgi duyma ve ona doğru yönelme hâli, temayül” anlamlarıyla tarif edilmiştir. Gültekin’e (2020) göre eleştirel düşünebilmek için öncelikle ‘eleştirel düşünmeyi istemek’ gerekir (s. 298). EDEÖ’den alınabilecek en yüksek ve orta puan esas alınırsa bu çalışmanın katılımcılarının eleştirel düşünme eğilimlerinin orta puanın çok üstünde olduğu görülmüştür.

Valenzuela ve diğerleri (2011), bir motivasyon nesnesi olarak da görülebilen eleştirel düşünmenin sadece somut bir disiplin alanı olmadığını da öne sürmüşlerdir. Çalışmada verilen eğitimler ve uygulamalar eleştirel düşünmenin arttırılmasından çok medya metinlerine karşı kuvveden fiile

geçirilmesini ve bunun yollarının edinilmesini sağladığı diğer veri toplama araçlarıyla ulaşılanlardan anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, medya okuryazarlığında eleştirel düşünmenin işe koşulması yoluyla medya okuryazarlığı becerisinin üst düzey zihin becerilerinden en önemlilerinden birisinin kontrolünde gelişmesi sağlanmıştır, denebilir.

Katılımcılar tarafından yazılan yansıtıcı günlükler ile araştırmacıların yüz yüze gerçekleştirdiği görüşme bulguları katılımcıların bu çalışma ile eleştirel düşünme becerilerini de arttırdıklarını, eleştirel medya okuryazarlığı konusunda gelişme kaydettiklerini göstermektedir. Bu çalışmanın en önemli sonucu öğretmen adaylarının eleştirel düşünmenin gerekliliğinin bilincine varmaları ve bu beceriyi medya araçlarına yönelik kullanmayı öğrendiklerini ifade etmeleridir. Çalışmada her bir eğitim sonrası katılımcıların yazdıkları katılımcı günlükleri ile atölye sonunda uygulanan görüşme formu bu anlamda tutarlılık göstermektedir. Atölye sürecinde ilk iki ders eleştirel düşünme ve dinlemez/izleme becerisini geliştirmeye yöneliktir. Sonraki dersler ise medya, sinema gibi uygulama sahası üzerinden yönetmen, yazar, içerik üreticisi ve sinema eleştirmeni ile eleştirel medya okuryazarı özellikleri tatbikatla gösterilmiştir. Bu süreçte katılımcıların eğitim ve uygulama esnasında yaptıkları yorumlar ve araştırmacıların gözlemleri görüşme formu ve günlüklerde yazılanları doğrulamaktadır.

Masterman (1997, s. 6'dan akt. Karaman, 2016, s. 334) medya araçlarını eleştirel bir biçimde yargılama becerisi kazandırmayı medya okuryazarlığının en önemli amacı olarak ifade etmektedir. Atölye çalışmaları öncesinde katılımcılara seyrettirilerek yorumlamaları istenen medya metinlerine dair başlangıçta çok az kişi tarafından araştırma yapıldığı ve üstünde düşünüldüğü görülmüştür (13 kişi). Bu durum, eleştirel düşünme ve medya metinlerini anlama, analiz etme ve reaksiyon üretme sorunlarına işaret etmektedir. Atölye çalışmalarıyla katılımcıların tamamı başlangıçta karşılaştıkları medya metinlerine dair tekrar düşündüklerini ve bunları sorguladıklarını ifade etmiştir.

Öğretmen adayları, atölye çalışmalarında kazandıkları, geliştirdikleri ve uyguladıkları eleştirel medya okuryazarlığı becerisinin öğretmenliğe taşınması ve ilk ve ortaokul öğrencilerine uygulamalı olarak öğretme konusunda da istek ve yetkinlik kazanmışlardır.

Bu çalışmada, öğretmenlik mesleğinin yüklediği maddi ve manevi sorumluluğun öğretmen adaylarında eleştirel düşünmeye katkıda bulunan motivasyonel bir faktör olduğu anlaşılmıştır. Merak ettirmek; örtük mesajları, art niyetleri, bilinç altına gönderilen mesajları fark ettirmek; analiz ve sentez yaptırabilmek, yansıtıcı düşünebilmek gibi becerileri edindirmek sorumluluğunu yüklenen öğretmen adayları, bu becerilerin -çocukların en fazla vakit geçirdiği dijital araçlar ve medya ortamlarındaki- rolünü ve önemini kavramış, uygulayabilme gayesi gütmeye başlamıştır.

Bu çalışmanın sonuçlarından hareketle söylenebilir ki eleştirel düşünmenin geliştirilmesi ve eleştirel düşünmeye yönelik eğilimin uygulamaya geçirilebilmesi için eğitimler düzenlenmelidir. İlkokuldan başlayarak medya araçlarını kullanma durumları tespit edildikten sonra her seviyedeki öğrenciye medya okuryazarlığı becerisi eleştirel düşünme temelinde kazandırılmalıdır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı, 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme programı kapsamında 1919B012002291 proje numarasıyla destekleyen TÜBİTAK'a teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Arslan, H. (2019). Eleştirel medya okuryazarlığı kapsamında çocuğa ve kadına yönelik olarak önerilen özel haber dili. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 111–136.
- Atmaca, Ç. (2016). Medya okuryazarlığı dersinin öğretmen adayları üzerindeki etkileri. *Ege Eğitim Dergisi*, 2(17), 442–442.
- Barut, E. ve Koç, M. (2016). *Yeni medya okuryazarlığı*. A. İşman, H. F. Odabaşı ve B. Akkoyunlu, (Ed.), Eğitim Teknolojileri Okumaları içinde (s. 595-613). TOJET.
- Bilici, İ. E. (2017). *Medya Okuryazarlığı ve Eğitimi*. Nobel.
- Bilici, İ. E. (2019). Medya okuryazarlığında paydaşlar arası iş birliği ve anahtar kriterler. M. Bostancı (Ed.), *Medya Okuryazarlığı* içinde (s. 17–47). Nobel.
- Binark, M. ve Gencil Bek, M. (2007). *Eleştirel medya okuryazarlığı: kuramsal yaklaşımlar ve uygulamalar*. Kalkedon.
- Brownell, J. (2016). *Listening Attitudes Principles and Skills*. Routledge.
- Creswell, J. W. ve Clark, V. L. P. (2014). *Karma yöntem araştırmaları, tasarımı ve yürütülmesi*. Anı Yayıncılık.
- Çarkıt, C. (2019). Türkçe eğitiminde eleştirel dinlemenin/izlemenin önemi ve yeri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 180–193. doi:10.29000/rumelide.618150
- Doğanay, A. (2000). Yaratıcı öğrenme, A. Şimşek (Ed.), *Sınıfta demokrasi* içinde (s. 172). Eğitim-Sen Yayınları.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Elitok-Kesici, A. ve Kızılkaya, A. (2016). Medya okuryazarlığı dersine ilişkin öğretmen görüşleri. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 6(2), 174–189.
- Epstein, R. L. (1999). *Critical thinking*. Belmont.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. SAGE.
- Göçer A. (2017), *Türkçe özel öğretim yöntemleri*. Pegem.
- Gültekin, M. (2019). *Algı yönetimi ve manipülasyon*. Pınar.
- Karaman, M. K. (2016). Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri üzerine bir çalışma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4(1), 326–350.
- Kardaş, M. N. (2017). Türkçe öğretmenlerinin medya okuryazarlığı eğitimi vermektteki yeterlikleri üzerine bir araştırma. *International Journal of Language Academy*, 5(September), 36–56.
- Kardaş, M. N., Maden, S., Maden, A. ve Banaz, E. (2017). Medya okuryazarlığı ile ilgili lisansüstü tezlere yönelik bir içerik analizi, *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 5(1). s. 588-605.
- Kıran, Ö. (2020). Temel yaklaşımlar açısından medya okuryazarlığı eğitimi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(3), 233–248.
- Kökdemir, D. (2003). *Belirsizlik durumlarında karar verme ve problem çözme* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kubbealtı Lugatı (2023). <http://lugatim.com/s/eğilim>
- Mackay, I. (1997). *Dinleme becerisi*. (Çev.: Aksu Bora ve Onur Cankoçak), İlkaynaknorr
- Maden, A. ve Banaz, E. (2017). Medya okuryazarlığı ile ilgili lisansüstü tezlere yönelik bir içerik analizi. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 5(1), 588–605.
- MEB, (2005). *Türkçe dersi öğretim programı*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB, (2006). *İlköğretim Türkçe dersi 6, 7 ve 8. sınıflar öğretim programı*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB, (2009). *Türkçe dersi öğretim programı*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB (2017). *Türkçe dersi öğretim programı*. Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Yayınları.

- MEB (2018). *Medya okuryazarlığı dersi öğretim programı*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- RTÜK. (2016). *Medya okuryazarlığı nedir?*
https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/menu_goster.php?Guid=B7AA7732-1593-4B32-BDE5-D76E64C2A5FA&MenuId=2
- Seferoğlu, S. S. ve Akbıyık, C. (2006). Eleştirel düşünme ve öğretimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 193–200. doi:10.12968/sece.2016.28.13
- Semerci, N. (2016). Eleştirel düşünme eğilimi (EDE) ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Turkish Studies*, 11(9), 725–740.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2014). *Using Multivariate Statistics* (6th ed.). Harlow Pearson Education.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB]. (2014).
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_09/14155835_9_cizelgeveesaslar.pdf
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2020). Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=%C4%B0internet%20kullan%C4%B1m%20oran%C4%B1%202020%20y%C4%B1%C4%B1nda,%73%2C3%20oldu%C4%9Fu%20g%C3%B6r%C3%BCld%C3%BC](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=%C4%B0internet%20kullan%C4%B1m%20oran%C4%B1%202020%20y%C4%B1%C4%B1nda,%73%2C3%20oldu%C4%9Fu%20g%C3%B6r%C3%BCld%C3%BC)
- Türk Dil Kurumu (2023). *Eğilim ne demektir?* <https://sozluk.gov.tr>
- Valenzuela, J., Nieto, A. M., & Saiz, C. (2011). Critical thinking motivational scale: a contribution to the study of relationship between critical thinking and motivation. *Journal of Research in Educational Psychology*, 9(2), 823-848.
- Yıldırım, Ş. ve Kardeş, M. N. (2018). Türkçe ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin medya okuryazarlığı eğitimi yeterlikleri ve bu yeterliklerinin bazı değişkenlerle ilişkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 165–182.
- YÖK. (2018). *Medya okuryazarlığı dersi lisans programı*.